

Leksik-grammatik səviyyədə funksional ekvivalentliyin nəzəri məsələləri

Tairə Axundova

Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası

E-mail: taire.axundova@ascca.edu.az

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4734-1289>

Xülasə. Məqalədə leksik–grammatik səviyyədə funksional ekvivalentlik anlayışının nəzəri problemləri sistemli şəkildə araşdırılır. Tədqiqatın əsas məqsədi müxtəlif dil sistemlərində leksik məna ilə grammatik strukturun qarşılıqlı təsiri nəticəsində formalaşan funksional uyğunluğun mexanizmlərini müəyyən etməkdən ibarətdir. Funksional ekvivalentlik yalnız semantik yaxınlıq kimi deyil, həm də kommunikativ niyyətin, kontekstual şərtlərin, üslubi xüsusiyyətlərin və pragmatik təsirin adekvat şəkildə ötürülməsi baxımından qiymətləndirilir. Bu baxımdan ekvivalentlik anlayışı dil vahidlərinin formal bənzərliyi ilə məhdudlaşmır, onların nitq prosesində yerinə yetirdiyi funksional yük əsasında müəyyən edilir.

Məqalədə struktur-semantik, funksional-pragmatik, müqayisəli-tipoloji və komponent təhlili metodlarından istifadə olunmuşdur. Müxtəlif dillərdən seçilmiş nümunələr əsasında göstərilir ki, eyni məzmun müxtəlif dillərdə fərqli leksik vasitələr və grammatik konstruksiyalarla ifadə oluna bilər. Bu isə tərcümə prosesində yalnız sözbəsöz qarşılıq axtarışının kifayət etmədiyini, mətnin ümumi kommunikativ məqsədinin nəzərə alınmasının vacibliyini təsdiqləyir. Xüsusilə fel zamanları, modal münasibətlər, sintaktik quruluşlar, sabit ifadələr və emosional-ekspressiv vahidlərin ötürülməsi zamanı funksional transformasiyaların zəruriliyi müşahidə olunur.

Araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, leksik–grammatik ekvivalentlik birbaşa formal uyğunluqdan daha çox, funksional-kommunikativ adekvatlıq prinsipinə əsaslanır. Müxtəlif dillərdə eyni situativ məzmunun fərqli grammatik modellər vasitəsilə ifadə olunması dillərin tipoloji xüsusiyyətləri ilə bağlıdır və bu zaman məna itkisinə yol vermədən çevik tərcümə strategiyalarından istifadə tələb olunur. Məqalədə həmçinin göstərilir ki, funksional ekvivalentlik dil sistemləri arasında qarşılıqlı münasibətlərin, milli-mədəni spesifikasiyanın və diskurs şərtlərinin nəzərə alınmasını zəruri edir. Nəticə etibarilə, funksional ekvivalentliyin öyrənilməsi müasir tərcüməşünaslıq, müqayisəli dilçilik və tətbiqi dilçilik üçün mühüm nəzəri və praktik əhəmiyyət daşıyır.

Açar sözlər: funksional ekvivalentlik, leksik–grammatik səviyyə, tərcümə, pragmatika, adekvatlıq

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 25.04.2026; qəbul edilib – 26.05.2026

Theoretical issues of functional equivalence at the lexico-grammatical level

Taira Akhundova

Abstract. The article systematically examines the theoretical issues related to the concept of functional equivalence at the lexico-grammatical level. The main aim of the study is to identify the mechanisms of functional correspondence that emerge from the interaction between lexical meaning and grammatical structure in different language systems. Functional equivalence is considered not only in terms of semantic similarity, but also from the perspective of conveying communicative intention, contextual conditions, stylistic nuances, and pragmatic effect. In this respect, equivalence is interpreted as the preservation of communicative value rather than mere formal coincidence between linguistic units. The study employs structural-semantic, functional-pragmatic, comparative-typological, and component analysis methods. Various examples from genetically and typologically different languages are examined in order to reveal how lexical and grammatical means cooperate in the process of meaning construction. The analysis demonstrates that identical situational content may be expressed through different lexical choices and grammatical patterns depending on the struc-

tural features of a particular language. Therefore, translation cannot be limited to word-for-word substitution, but requires a deeper consideration of discourse context, communicative purpose, and the intended impact on the recipient. Special attention is paid to such categories as tense and aspect forms, modality, syntactic organization, phraseological units, and emotionally expressive elements, since these often require functional transformations in translation. The findings demonstrate that lexico-grammatical equivalence is based primarily on the principle of functional-communicative adequacy rather than direct formal correspondence. The expression of the same situational content through different grammatical models across languages highlights the inevitability of transformations aimed at preserving meaning and pragmatic force. The article also emphasizes that successful functional equivalence depends on the translator's ability to take into account national-cultural specificity, discourse conventions, and the typological characteristics of the source and target languages. It is concluded that the study of functional equivalence has significant theoretical and practical importance for modern translation studies, comparative linguistics, applied linguistics, and intercultural communication.

Keywords: *functional equivalence, lexico-grammatical level, translation theory, language typology, semantic adequacy, grammatical transformation, pragmatics*

Article history: received – 25.04.2026; accepted – 26.05.2026

Giriş / Introduction

Müasir tərcümə nəzəriyyəsində və müqayisəli dilçilikdə funksional ekvivalentlik anlayışı aparıcı metodoloji kateqoriyalardan biri kimi qəbul edilir. Struktur, tipoloji və semantik xüsusiyyətlərinə görə fərqlənən dillər arasında məzmunun adekvat ötürülməsi yalnız formal uyğunluqla məhdudlaşmır; burada əsas məsələ mətn vahidlərinin kommunikativ dəyərinin, pragmatik istiqamətinin və diskurs daxilində tutduğu mövqenin qorunmasıdır. Leksik–qrammatik səviyyədə ekvivalentlik dil vahidlərinin zahiri oxşarlığından çox, onların funksional yükünün və ünsiyyət məqsədinə xidmət etmə imkanlarının üst-üstə düşməsinə əsaslanır.

Qloballaşma şəraitində mədəniyyətlərarası ünsiyyətin intensivləşməsi tərcümə prosesində sözün lüğəvi mənası ilə qrammatik quruluşun yaratdığı semantik potensial arasında tarazlığın saxlanmasını mühüm problemə çevirir. Bu baxımdan funksional ekvivalentlik konsepsiyası yalnız praktik tərcümə fəaliyyəti üçün deyil, həm də dilin sistem–funksional xüsusiyyətlərinin araşdırılması üçün əhəmiyyətlidir. Leksik və qrammatik vasitələrin qarşılıqlı təsiri məhz bu müstəvidə daha aydın görünür və tərcümənin keyfiyyəti həmin qarşılıqlı əlaqənin düzgün qurulmasından asılı olur.

Əsas hissə / Main part

Leksik–qrammatik səviyyədə funksional ekvivalentlik ekvivalent münasibətlərin zəruriliyini inkar etmir, lakin dillər arasındakı struktur fərqliliklər bu münasibətlərin hər zaman bir-bəşə şəkildə reallaşmasına imkan vermir. Belə hallarda kommunikativ məqsədin qorunması prioritet olur. Əgər tərcüməçi mənbə mətnin pragmatik yönünü hədəf dildə yenidən qurmağı bacarırsa və yaranan leksik–qrammatik itkiləri uyğun transformasiyalar vasitəsilə kompensasiya edərsə, nəticə etibarilə tərcümə funksional baxımdan adekvat sayılır.

Mənbə və hədəf dillər arasında yaranan leksik-semantik uyğunsuzluqların aradan qaldırılması üçün müxtəlif transformasiya üsullarından istifadə olunur. Transkripsiya və transliterasiya əsasən fonetik uyğunluqlara söykənir və xüsusi adların, terminlərin ötürülməsində tətbiq edilir. Kalka üsulu isə hədəf dilin söz yaradıcılığı imkanlarından istifadə etməklə strukturun qorunmasına yönəlidir. Lakin konkretləşdirmə, ümumiləşdirmə və modulyasiya kimi üsullar daha çox kontekstin və kommunikativ situasiyanın tələblərindən irəli gəlir.

Konkretləşdirmə mənbə dildə ümumi xarakter daşıyan leksik vahidin hədəf dildə daha dar və dəqiq məna ifadə edən vahidlə əvəz olunmasını nəzərdə tutur. Ümumiləşdirmə isə əks istiqamətdə hərəkət edərək daha spesifik məzmunun ümumi məna çərçivəsində təqdim edilməsinə xidmət edir. Hər iki üsul nominativ leksik vahidlərin lüğəvi potensialından asılı olaraq tətbiq edilir və kontekstdə aktuallaşan mənağa uyğun seçilir.

Ekvivalentlərin məhdudlaşdırıcı funksiyasının göstərilməsinə (hədəf dilin mətninin əsas təsvirinin formalaşmasına səbəb üçün-) və çoxsaylı qeyd-şərtlərə baxmayaraq, tamamilə lüğət uyğunluqlarına güvənilməməlidir. Ekvivalentlər qismən və nisbi ola bilər. Tərcümə uyğunluqlarının bir variantı olan ekvivalentlərlə yanaşı, variant və kontekstual uyğunluqlar da mövcuddur, tərcümənin iki dildə bir-birinə ekvivalent vahidlərin tapılması prosesi kimi təqdim edilməsi ideyası da geniş yayılmışdır.

Dillərarası uyğunluqların mövcudluğu ideyası strukturalizmə uyğun olaraq meydana çıxdığından dövrün ruhuna uyğun idi, xüsusilə F.de Sossurenin müddəalarındakı kimi - dil qapalı strukturdur ki, burada onun son vahidləri arasındakı əlaqə mühümdür. Təsadüfi deyil ki, məhz bu dövrdə, 1950-60-cı illərin sonunda aktiv şəkildə məşin tərcüməsi proqramları yaradılmağa başladı, onların iş prinsipi ekvivalent uyğunluqların tapılmasına əsaslanırdı. “*Məşin tərcüməsinin yaranması 1946-ci ildən hesab edilir. Həmin ildə Viver ilə mübahisəsində But EHM –in koməyi ilə sözbəsöz tərcümənin mümkünliyi fikrini irəli sürmüşdür. Bundan başqa, 1952-1962-ci illərdə ABŞ-da və Böyük Britaniyada keçirilən beynəlxalq konfranslarda bu problem geniş müzakirə olunmuşdur*” [Mirzəliyeva: 2026, s.21]. Lakin məşin tərcüməsinə verilən ümidlər özünü doğrultmadı. Çox keçmədən məlum oldu ki, əsasən bir-birinə uyğun olmayan sözlər toplusuna bənzəyən bu cür “tərcümələr” insan əməyini heç vaxt əvəz edə bilməyəcək.].

Ekvivalentlik səviyyələri haqqında ən ətraflı tədqiqat V.N. Komissarova məxsusdur. Mənbə dilin mətninə yaxınlıq dərəcəsindən asılı olaraq, invariantın olduğu beş ekvivalentlik səviyyəsi fərqləndirilir: 1) kommunikasiya məqsədlərinin vəhdəti; 2) kommunikasiya məqsədi-

nin vəhdəti və konkret vəziyyətin göstərilməsi; 3) məqsəd, vəziyyət və onun təsviri metodunun vəhdəti; 4) sintaktik strukturların məqsəd, vəziyyət, onun təsvir üsulu və mənalарının bir hissəsi; 5) ayrı-ayrı sözlərin semantikaı müstəvisində vəhdət [Комиссаров: 2002, s. 116–134]. Buna görə də ekvivalentlik mənbə dil və hədəf dil mətnləri arasında müəyyən uyğunluqların olmasıdır, dillərarası olması mütləq deyil. Sonuncu münasibət növü tərcümə zamanı lingvistik strukturlara yönəlmiş bir istiqamətin saxlanıldığı ekvivalentliyin beşinci, dördüncü və üçüncü səviyyələrini xarakterizə edir. “Ekvivalentliyin birinci və ikinci səviyyələrinə gəldikdə isə, fikrimizcə, onlar adekvat tərcümə anlayışı ilə daha yaxşı səciyyələndirilir, çünki burada tərcümənin məqsədi ən böyük ölçüdə nəzərə alınır” [Koller: 1989, s.20].

Müəllif özü adekvat tərcümənin tərifində ekvivalentlik və adekvatlıq arasında sıx əlaqəni qeyd edir: “...*tərcümənin pragmatik məqsədlərini təmin edən tərcümə, bu məqsədə çatmaq üçün mümkün olan ən yüksək ekvivalentlik səviyyəsində normaların və tərcümə lüğətlərindən istifadənin pozulmasına yol verməmək, bu tipli mətnlər üçün janr və üslub tələblərinə riayət etmək və ənənəvi tərcümə normasına riayət etməklə fəaliyyət göstərir*” [Комиссаров: 2002, s. 407].

Beləliklə, P.P. Daşınıməyevanın adekvatlıq və ekvivalentliyin hiperhiponimik əlaqədə olması ilə bağlı qənaəti kifayət qədər məntiqli görünür [Дашинимаева: 2010, s. 35]. Kommunikativ, dinamik, pragmatik və ya funksional ekvivalentlik tərcümənin adekvatlığına uyğunluqdur.

Əgər “ekvivalent tərcümə” və “adekvat tərcümə” terminlərini nəzərdən keçirsək, onda sonuncu tərcümə prosesinin xarakterini daha yaxşı əks etdirir. Latınca ekvivalent sözündən yaranan “*equivalent*” (eyniqiymətli, eynimənalı) sözünün “*bir-birini əvəz edə bilən bərabər, kəmiyyətə eyni dəyərlər*” mənası yanlışdır, tərcüməni mənbə və hədəf dillərində bərabərmənalı vahidlərin tapılması prosesi kimi təmsil edir.

“Təcrübə göstərir ki, xüsusilə milli-mədəni kontekstə sıx bağlı olan mətnlərin tərcüməsi yalnız formal ekvivalentlərin tapılması ilə məhdudlaşmır” [Nida:1982, s. 40]. Mənbə dilin daşıyıcıları üçün təbii və anlaşılan olan bir çox məna qatları, assosiasiyalar və mədəni işarələr hədəf auditoriya üçün əlavə izah və ya uyğun-

laşdırma tələb edir. Bu baxımdan tərcümə prosesi sadəcə vahidlərin mexaniki uyğunlaşdırılması deyil, mədəni məzmunun yenidən qurulmasıdır.

Alimlərin iddiasına görə, söhbət yalnız tərcümə ilə ünsiyyəti təbii, birdilli kommunikasiyaya yaxınlaşdırmaq imkanından gedir, onları bərabərləşdirməkdən deyil, mənbə və hədəf dillərin mətnlərinin alıcılarına eyni təsirə nail olmaq, təbii ki, qeyri-mümkündür. Lakin tərcüməçi imkan daxilində buna nail olmağa çalışmalıdır [Robinson: 1997, s. 61].

M. Beyker və Q. Saldananın redaktorluq etdiyi tərcümə ensiklopediyasında ekvivalentliyə dair lüğət girişinin lap əvvəlində qeyd olunur ki, bu, çox mübahisəli anlayışdır (*controversial concept*), bir tərəfdən, tərcüməşünaslıqda açar hesab edilir, digər tərəfdən isə tərcümə elminin inkişafı üçün tamamilə faydasız və hətta zərərli hesab edilən [Kenny: 2009, s. 96]. Qeyd etməyi zəruri hesab edirik ki, ekvivalentlik anlayışı bütün çatışmazlıqlarına rəğmən, tərcümə prosesi-nə baxışların təkamülündə başlanğıc nöqtəsi rolunu oynamışdır. Beləliklə, tərcüməşünaslıqda statik paradigma çərçivəsində strukturalizm fonunda tərcümənin eyni vahidlərin tapılması prosesi kimi təqdim edilməsi tamamilə özünü doğrultdu.

Nəzərə almaq lazımdır ki, “ekvivalentlik” əvəzinə “adekvatlıq” ifadəsindən istifadə problemi həll etmir. Bu paradigmlar tərcümə prosesinin aydın təsviri məqsədilə İ.S. Alekseeva tərəfindən “Mətn və tərcümə” monoqrafiyasında [Алексеева: 2009, s. 31-43]. XIX-XXI əsrlərdə tərcümə nəzəriyyəsinin istiqamətlərinin təhlili əsasında işıqlandırılmışdır.

Linqvistikanın inkişaf mərhələlərində diqqətin tədricən insan amilinə yönəlməsi tərcümə nəzəriyyəsinə də ciddi təsir göstərmişdir. Antroposentrik yanaşma çərçivəsində dil artıq yalnız struktur sistem kimi deyil, insan şüuru, idrakı və təcrübəsi ilə sıx bağlı fenomen kimi dəyərləndirilir. Psixolinqvistikanın və koqnitiv elmlərin inkişafı tərcümə prosesinə yeni baxışın formalaşmasına şərait yaratmış, tərcüməni mətnlərarası mexaniki uyğunlaşdırma deyil, idraki fəaliyyət kimi şərh etməyə imkan vermişdir. “Bu baxımdan, mərkəzində ekvivalentlik anlayışı dayanan klassik modellərlə yanaşı, müasir koqnitiv tərcümə yanaşmaları da alter-

nativ izah çərçivəsi təqdim edir. Lakin bu modellərə keçməzdən əvvəl uğurlu tərcümənin hansı şərtlərə söykəndiyini və “məna” kateqoriyasının necə anlaşıldığını aydınlaşdırmaq vacibdir” [Воскобойник: 2010, s.15].

“Nəzəri araşdırmalar göstərir ki, leksik-qrammatik səviyyədə funksional ekvivalentlik yalnız formal-struktur uyğunluqla müəyyənləşdirilə bilməz. Burada əsas meyar dil vahidlərinin kommunikativ potensialı və onların konkret diskurs mühitində yerinə yetirdiyi funksiyadır. Eyni məzmun müxtəlif dillərdə fərqli leksik və qrammatik vasitələrlə ifadə oluna bilər və bu fakt dilin çevik, dinamik və funksional mahiyyətini təsdiqləyir. Deməli, tərcümə zamanı məqsəd formanın deyil, funksiyanın qorunmasıdır” [Катфорд:2009, s.56].

Dediyimiz nəzəri fikirləri nümunələr üzərində nəzərinizə çatdırmaq istərdik. Kanada yazıçısı M.Ondaatjenin “İngilis pasiyenti” əsərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsində bir çox leksik vahidlər var ki, onların tərcüməsi demək olar ki yoxdur və yaxud ekvivalentliyini tapmaq çətinlik təşkil edir. Ona görə də ingilis dilindən Azərbaycan dilinə tərcümədə bu kimi leksik vahidlərin mütləq şəkildə izahı verilməlidir. Çünki bu kimi sözləri müxtəlif mədəniyyətlərin daşıyıcısı olan xalqların dilinə hərfi tərcümə etmək mümkün olmur. Nümunələr Maykl Ondatcenin “İngilis pasiyent” əsərinə əsasən hazırlanmışdır.

“There is a whirlwind in southern Morocco, the aajej, against which the fellahin

defend themselves with knives” [Ondaatje: 1992, s. 67]. *“Mərakeşin cənubunda “acic” deyilən güclü qasırğa olur. Fəllahlar ondan xəncərlə qorunurlar”* [Ondaatje: 1992, s.91]. “Acic” adı meteorologiyada rəsmi termin kimi qeydə alınmasa da, bəzi mənbələrdə və şifahi istifadədə bu söz çox güclü, dağıdıcı külək və qasırğa hadisələrini ifadə etmək üçün işlədilir. Ehtimal etmək olar ki, termin ya regional adlandırmadır, ya da konkret bir qasırğanın qeyri-rəsmi adından yaranmışdır. Elmi baxımdan belə hadisələr tropik siklonlar, urğanlar (hurricanes) və ya tayfunlar kateqoriyasına daxil edilir.

“She pours calamine in stripes across his chest where he is less burned, where she can touch him” [Ondaatje:1992, s. 115]. *“Qadın xəstənin sinəsinə xırda çırnaqlarla kalamın tö-*

kür. *Sinəsi nisbətən az yanmış, qadın həmin yerə toxuna da bilir*" [Ondaatje:1992, s. 110].

"O, ibadət salonuna daxil olur, yanmış skamyaların arasından keçir, apsidaya yaxınlaşır. Orada üstünə budaqlar düzülmüş bir brezentin altında motosiklet var". [Ondaatje:1992, s. 372].

"In the chapel he moves past the burned pews towards the apse, where under a tarpaulin weighted down with branches is the motor-bike" [Ondaatje: 1992, s.375]. Cümlədə işlənən "apsidaya" sözü "apsida" (lat. *apsis*, yun. *apsis*) sözünün yönlük hal formasıdır və "apsidaya yaxınlaşır" ifadəsində "apsidə tərəf, apsidənin istiqamətinə" mənasını bildirir.

Apsida – əsasən xristian məbədlərinin (kilisə və ya bazilika tipli tikililərin) şərq hissəsində yerləşən, yarımdairəvi və ya çoxbucaqlı formalı çıxıntı hissəsidir. Adətən altar (mehrəb) məhz apsidə hissəsində yerləşir. Bu hissə ibadət məkanının müqəddəs və mərkəzi bölməsi hesab olunur.

Beləliklə, "apsidaya yaxınlaşır" ifadəsi personajın ibadət zalının əsas və müqəddəs hissəsinə – altarın yerləşdiyi yarımdairəvi bölməyə doğru hərəkət etdiyini bildirir. Bu söz mətnə məkanın memarlıq və dini kontekstini dəqiqləşdirən terminoloji vahid kimi çıxış edir.

"He stands now under the trees in the August heat, untur-banned, wearing only a kurta. He carries nothing in his hands, just walks alongside the outline of hedges, his bare feet on the grass or on terrace stone or in the ash of an old bonfire" [Ondaatje:1992, s.372].

"O, avqust istisində ağacların altında, türbansız, yalnız kurta geyinmişdi. Əlində heç nə daşımır, sadəcə çəpərlərin kənarında, çılpaq ayaqları otların, terras daşlarının və ya köhnə tonqalın külünün üzərində gəzir" [Ondaatje: 1992, s. 368]. Verilmiş nümunədə işlənən "kurta" sözü leksik-semantik baxımdan mədəni-reallıq xarakter daşıyan vahid kimi çıxış edir və hər iki dildə transliterasiya yolu ilə saxlanılmışdır. Bu fakt göstərir ki, tərcümə prosesində həmin sözün lüğəvi əvəzinin tapılmasından daha çox onun mədəni və konseptual yükünün qorunmasına üstünlük verilmişdir.

"Kurta" termini Cənubi və Orta Asiya mədəniyyətinə məxsus ənənəvi üst geyim növünü bildirir. Adətən dizə qədər uzanan, geniş biçimli, yüngül parçadan tikilən və gündəlik məişət

kontekstində istifadə olunan geyim formasıdır. Semantik baxımdan bu söz yalnız konkret geyim əşyasını deyil, eyni zamanda müəyyən sosial-mədəni mühiti, həyat tərzini və bəzən də sadəlik və asketlik çalarını ifadə edir. "Əynində isə bircə kurta vardı" cümləsində "bircə" sözünün iştirakı minimalizm və yoxsulluq semantikasını gücləndirir, obrazın fiziki yalınlığını və müdafiəsizliyini vurğulayır. Bu, mətnin emosional və təsviri qatında əlavə konnotativ yük yaradır.

İngilis dilində "He was wearing only a kurta" variantında sözün birbaşa saxlanılması təsadüfi deyildir. Əgər bu vahid "shirt", "tunic" və ya "robe" kimi ümumiləşdirilmiş leksik vahidlərlə əvəz edilsəydi, mədəni identifikasiya zəifləyər, mətnin etnoqrafik konteksti qismən itirilə bilərdi. Bu baxımdan transliterasiya leksik-semantik səviyyədə konseptual ekvivalentliyin qorunması strategiyası kimi çıxış edir. Tərcüməçi burada domestikasiya deyil, xariciləşdirmə üsuluna üstünlük vermiş, məndəki mədəni kodu hədəf dilə daşımağa çalışmışdır.

Beləliklə, "kurta" sözü yalnız nominativ funksiya daşımır, həm də mədəni-semantik marker rolunu oynayır. Onun hər iki dildə saxlanılması göstərir ki, leksik-semantik səviyyədə ekvivalentlik formal uyğunluqdan daha çox konseptual və mədəni adekvatlıq prinsipi əsasında təmin edilmişdir. Bu nümunə bir daha sübut edir ki, bədii tərcümədə realiaların ötürülməsi zamanı əsas məqsəd sözün səthi qarşılığını tapmaq deyil, onun semantik və mədəni yükünü qorumaqdır.

"She knew enough about him to almost believe it. Caravaggio was constantly diverted by the human element during burglaries. Breaking into a house during Christmas, he would become annoyed if he noticed the Advent calendar had not been opened up to the date to which it should have been" [Ondaatje: s. 290].

"O, onun haqqında kifayət qədər bilirdi ki, buna az qala inanacaqdı. Karavaccionun oğurluqlar zamanı diqqəti daim insan amili ilə yayınırdı. Milad vaxtı bir evə girəndə, əgər Advent təqviminin açılmalı olduğu günə qədər açılmadığını görsəydi, əsəbiləşirdi" [Ondaatje: s. 198]. Verilmiş cümlədə işlənən "Advent təqvi-mi" ifadəsi xristian mədəniyyətinə məxsus dini-mədəni realiya kimi çıxış edir və xüsusi se-

mantik yük daşıyır. Bu termin latın mənşəli *ad-ventus* (“gəliş”) sözündən yaranmışdır və xristian ənənəsində Milad bayramına hazırlıq dövrünü bildirir. Advent dövrü adətən noyabrın sonu – dekabrın əvvəllərindən başlayaraq 24 dekabra qədər davam edir.

Advent təqvimi isə Milada qədər olan günlərin sayını göstərən xüsusi təqvim formasıdır. Ənənəvi olaraq 1 dekabrından 24 dekabra qədər hər gün üçün ayrıca pəncərə, qapı və ya bölmə olur; hər gün həmin bölmə açılır və içərisində kiçik hədiyyə, şokolad, sitat və ya dini mətn yerləşir. Beləliklə, bu təqvim yalnız vaxt göstəricisi deyil, həm də gözlənti, mərhələli hazırlıq və ritual xarakter daşıyan simvolik obyekt kimi fəaliyyət göstərir.

Semantik baxımdan “Advent təqvimi” aşağıdakı məna qatlarını ehtiva edir: **Dini-ritual məna** – Miladın yaxınlaşmasını və Məsihin doğumuna hazırlıq prosesini simvolizə edir; **Zamanın mərhələli qavranılması** – bayrama doğru günlərin sayılması ideyasını ifadə edir; **Uşaq psixologiyası və gözlənti konsepti** – hər günün açılması sevinc və intizar hissi yaradır; **Mədəni identifikasiya** – Qərb xristian dünyasına aid ənənəvi atributdur.

Verilmiş cümlədə “Advent təqviminin açılmalı olduğu günə qədər açılmadığını görsəydi” ifadəsi yalnız texniki hərəkəti deyil, müəyyən ritualın pozulmasını bildirir. Burada əsəbiləşmə faktı həmin ritual ardıcılığın və simvolik gözləntinin pozulması ilə bağlıdır. Yəni semantik olaraq məsələ təkcə təqvimin açılmaması deyil, Milada hazırlıq mərhələsinin düzgün icra edilməməsidir.

Beləliklə, “Advent təqvimi” ifadəsi mətn daxilində zamanın dini-simvolik ölçüsünü, mədəni konteksti və emosional gözlənti konseptini ifadə edən kompleks leksik-semantik vahid kimi çıxış edir.

“Qala bürcünün başına qoyulmuş mərmər heykəl rəng çalarına görə *Duomo* və *Kamposantonu* tamamlasa da, öz codluğu və bəsitliyi ilə başqa eranın incəsənət nümunəsini xatırladardı” [5, s.60]. *It stood alone on top of the battlements, linked by colour to the white marble of the Duomo and the Camposanto, though its roughness and naive form seemed part of another era* [Ondaatje: 1992, s.65].

Verilmiş cümlədə işlənən “*Duomo*” və “*Camposanto*” sözləri İtaliya memarlıq-mədəni mühitinə aid olan xüsusi adlardır və leksik-semantik baxımdan **toponimik realialar** kimi çıxış edirlər. Bu vahidlər yalnız konkret tikilini deyil, eyni zamanda müəyyən tarixi-mədəni konteksti və estetik ənənəni ifadə edir.

Duomo sözü italyan dilində “katedral” mənasını bildirir və şəhərin əsas, monumental kilsəsini ifadə edən termin kimi işlənir. Xüsusilə İtaliyanın bir çox şəhərlərində “Duomo” həmin şəhərin baş kilsəsinin qeyri-rəsmi adı kimi qəbul edilir. Bu söz latınca *domus* (“ev”) sözündən yaranmışdır və ilkin olaraq “Tanrının evi” mənasını daşıyır. Semantik baxımdan “Duomo” yalnız dini tikili deyil, həm də şəhərin mərkəzi memarlıq simvolu, tarixi irsin göstəricisi və estetik dominantıdır.

Camposanto isə italyan dilində “müqəddəs sahə” mənasını verir (*campo* – sahə, *santo* – müqəddəs). Bu termin adətən monumental qəbiristanlıq komplekslərini ifadə edir. Məsələn, Pizada yerləşən “Camposanto Monumentale” orta əsr memarlığının və dini-simvolik mədəniyyətin mühüm nümunəsidir. Semantik baxımdan bu söz yalnız qəbiristanlıq anlayışını deyil, həm də müqəddəslik, xatirə və dini-mədəni ənənə konseptlərini özündə birləşdirir.

Verilmiş cümlədə “Duomo və Kamposantonu tamamlasa da” ifadəsi heykəlin rəng çalarları baxımından həmin monumental memarlıq kompleksinin estetik bütövlüyünə uyğun gəldiyini bildirir. Burada bu iki realia vahidi məkanın konkret coğrafi və mədəni identifikasiyasını təmin edir. Tərcümədə həmin sözlərin saxlanılması leksik-semantik səviyyədə konseptual ekvivalentliyin qorunmasına xidmət edir. Əgər bu vahidlər “*cathedral*” və ya “*cemetery*” kimi ümumiləşdirilmiş terminlərlə əvəz edilsəydi, mətnin tarixi-estetik koloritinin bir hissəsi itə bilərdi.

Beləliklə, “Duomo” və “Camposanto” sözləri mətn daxilində yalnız nominativ funksiya daşımır, həm də İtaliya mədəniyyətinə, xüsusilə orta əsr və intibah dövrü memarlıq ənənəsinə işarə edən mədəni-semantik markerlər kimi çıxış edir. Onların saxlanılması mətndəki məkanın estetik və tarixi identikliyinə qoruyur və leksik-semantik səviyyədə konseptual adekvatlığı təmin edir.

Nəticə / Conclusion

Tədqiqat nəticəsində belə qənaətə gəlinmişdir ki, funksional ekvivalentliyin təmin olunması üçün leksik mənanın, qrammatik kateqoriyaların və pragmatik komponentlərin kompleks şəkildə nəzərə alınması zəruridir. Leksik–qrammatik transformasiyalar yalnız struktur dəyişikliklər kimi deyil, kommunikativ

strategiyanın tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Gələcək tədqiqatlar funksional ekvivalentliyin diskurs səviyyəsində təzahürlərinin, həmçinin müxtəlif janr və üslublarda onun təbiiq mexanizmlərinin daha dərinlən araşdırılmasına istiqamətləndirilə bilər.

Ədəbiyyat / References

1. Kenny D. (2009). "Equivalence" / *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd ed. Abingdon: Taylor & Francis Books.
2. Koller W. (1989). "Equivalence in Translation Theory" / *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Finn Lectura.
3. Mirzəliyeva M., Vəliyeva K. (2016). *Maşın tərcüməsinin nəzəri problemləri*. Bakı: Elm və təhsil.
4. Nida E.A., Taber C.R. (1982). *The Theory and Practice of Translation*. 2nd ed. Leiden: Brill.
5. Ondaatje M. (1992). *İngilis pasiyenti*. Toronto: McClelland & Stewart.
6. Ondaatje M. (1992). *The English Patient*. Toronto: McClelland & Stewart.
7. Robinson D. (1997). *Becoming a Translator: An Accelerated Course*. London: Routledge.
8. Алексеева И.С. (2008). *Текст и перевод. Вопросы теории*. Москва: Международные отношения.
9. Воскобойник Г.Д. (2004b). "Тождество и когнитивный диссонанс в переводческой теории и практике" / *Вестник МГЛУ. Серия «Лингвистика»*, вып. 499, с. 181–....
10. Дашиинимаева П.П. (2010a). *Теория значимости как основа психонейролингвистической концепции непереводимости*. Автореферат диссертации доктора филологических наук. Иркутск, 46 с.
11. Ермолович Д.И. (2010). "В. Н. Комиссаров и современное переводоведение". <http://yermolovich.ru/index/0-82> [дата обращения: 15.09.2017].
12. Катфорд Дж.К. (2009). *Лингвистическая теория перевода: Об одном аспекте прикладной лингвистики*. 2-е изд. Москва: URSS.
13. Комиссаров В.Н. (2002). *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС